

MEDYANIN YAPISAL SORUNLARI BAĞLAMINDA AFET HABERCİLİĞİ: 6 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ DEPREM HABERLERİNİN GAZETELERDE ÇERÇEVELENMESİ*

Vahdet Mesut AYAN** Emre Tansu KETEN***

DISASTER JOURNALISM IN THE CONTEXT OF STRUCTURAL PROBLEMS OF MEDIA:
FRAMING OF FEBRUARY 6, 2023 KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKE NEWS IN NEWSPAPERS

Özet

21. Afetler, toplumun doğru bilgiye en fazla ihtiyaç duyduğu olaylardır. Afet haberciliği, bu ihtiyacı karşılamaya dönük gazetecilik pratiklerini içermektedir. Bununla birlikte afet haberciliğinin yapılması için medya alanının buna elverişli koşullara sahip olması gerekmektedir. Türkiye özelinde ise bu koşulların varlığından bahsetmek zordur. Zira Türkiye’de medya alanı yapısal olarak belirli sorunlara sahiptir. Medyanın mülkiyet ve kontrol ilişkileri afet haberciliğinin önündeki en büyük engellerden biridir. Ek olarak Türkiye’de gazetecilerin güvencesiz ve esnek çalışma koşulları ile teknolojinin gelişmesiyle birlikte gazetecilere dayatılan hız ve rekabet de bu engeller içinde görülebilir. Çalışma, bu koşulları dikkate alarak Türkiye’de afet haberciliğinin olanaklarını incelemiştir. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerini afet haberciliği kapsamında değerlendiren çalışma, dört ulusal gazetenin 7 Şubat-28 Şubat 2023 tarihleri arasındaki ilk sayfa haberlerini incelemiştir. Çerçeveleme kuramından hareketle incelenen gazetelerin deprem konulu haberleri, afet haberciliği pratiklerinden uzak kalmıştır. Çalışmada medyanın yapısal sorunlarının afet haberciliğinin olanaksızlığında belirleyici olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: Medya, Gazetecilik, Afet haberciliği, Deprem haberleri, Medyanın yapısal sorunları

Abstract

Disasters are the events in which society needs accurate information the most. Disaster journalism includes journalistic practices aimed at providing this need. However, in order to practice disaster reporting, the media field must have suitable conditions for it. In the case of Turkey, due to the many structural problems of Turkey’s media, it is hard to tell whether these conditions are being fulfilled in Turkey. In the Turkey’s media, ownership and control dynamics are one of the major obstacles to disaster reporting. Furthermore, the precarious and flexible working conditions faced by journalist in Turkey, along with the haste and competition imposed by technological developments can also be seen among these obstacles. This study, by taking these conditions into account, examined disaster journalism in Turkey. To evaluate the February 6th, 2023 Kahramanmaraş earthquakes within the scope of disaster journalism, this study examined the front-page news of four national newspapers from February 7th to February 28th, 2023. The earthquake-related news of the newspapers studied based on framing theory remained far from disaster journalism practices. Drawing from framing theory, the analysis shows that the earthquake news covered by the examined newspapers did not correspond with the principles of disaster journalism. Ultimately, the study assert that the structural problems play a crucial role in the effectiveness of disaster journalism.

Keywords: Media, Journalism, Disaster journalism, Earthquake news, Structural problems of media

* Bu çalışma, Avrupa Birliği’nin finansal desteği ile yürütülen “Hak Temelli Haberciliğin Sivil Toplum Aracılığıyla Yaygınlaştırılması” isimli proje kapsamında Aralık 2023 tarihinde yayımlanan “Medyanın Enkazı: 2023 Kahramanmaraş Depremlerinin Gazete Haberlerinde Çerçeveleme” başlıklı kitabın kuramsal kısmının ve örnekleminin geliştirilmesiyle türetilmiştir. Ayrıca bkz. <https://gazetecilikokulu.net/>
** Arş. Gör. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İletişim Fakültesi, mesutayan@ohu.edu.tr Orcid: 0000-0002-7481-1848
***Bağımsız Araştırmacı, Dr., emretansuketan@gmail.com Orcid: 0000-0003-4375-1202

Giriş

Akademik literatür açısından deprem haberciliği çalışmaları maalesef Türkiye’de sınırlı kalmıştır. Her ne kadar 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremlerin, afet haberciliği konusunu tekrar akademinin ve kamuoyunun gündemine getirdiğini gözlemek mümkünse de deprem haberciliğini bütüncül bir yaklaşımla değerlendiren çalışmaların eksikliği hâlâ hissedilmektedir. Mevcut çalışma, afet haberciliğini ve bu habercilik türünün ülkemizde uygulanma biçimini bütüncül bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda Türkiye’de afet haberciliği ile yakından ilişkilendirilebilecek medya, sermaye ve iktidar arasındaki bağ ve Türkiye medyasının yapısal sorunlarının, afet haberciliğinin önündeki en önemli engellerden birini teşkil ettiği çalışmada vurgulanacaktır. Bu vurgunun temelinde, eleştirel medya çalışmalarının öne sürdüğü, haberin ideolojik bir kurgu/inşa olduğu gerçeği yatmaktadır. Dolayısıyla genel olarak haber metinlerinin, özel olarak da deprem haberlerinin belirli bir ideolojik kaygı ya da çerçeve içinde üretildiğini söylemek mümkündür. Burada medyanın yapısal sorunlarından kastedilen ise; Türkiye medyasının mülkiyet ve kontrol ilişkileri dahilinde siyasal iktidarlara kurduğu ekonomik ve ideolojik bağ, gazetecilerin esnek ve güvencesiz çalışma ortamları, maliyet kaygısı ve dönüşen habercilik pratikleri içinde gazetelerin sağlık ve afet muhabiri eksikliği ve son olarak aşınan gazetecilik meslek ilkeleridir. Bu doğrultuda çalışma, ideolojik bir üretim olarak gördüğü deprem haberlerinin ardındaki tarihsel/toplumsal koşulları irdelenecek, bu koşulların Türkiye’de deprem haberciliğinin gelişimi ve pratiklerini engellediğini savunacaktır. Makalenin önemi de buradan ileri gelmektedir.

Bu minvalde 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri odak noktasına çekilerek Türkiye tiraj raporlarında¹ en üst sırada yer alan

Sabah, *Hürriyet*, *Sözcü* gazeteleri ile siyasal iktidara muhalif çizgideki *Birgün* gazetesinin 7 Şubat-28 Şubat 2023 tarihli, ilk sayfa haberleri olmak üzere 88 sayı incelenecektir. İnceleme, medya araştırmalarında sıklıkla kullanılan çerçeveleme yöntemi ile ilerleyecektir. Bu analiz yönteminin seçilmesi ise çerçevelemenin haber metinlerinin inşasında gerçekleşen seçme, dışarıda bırakma ve bu yolla okuyucuyu yönlendirme sürecini dikkate alması, bu yolla haber metinlerinin arka planındaki işleyişe odaklanmasıdır.

Dört başlıktan oluşacak çalışmanın ilk kısmını afet haberciliğinin tanımı, kapsamı ve kamu için önemini bahsi oluşturacak; ikinci kısım afet haberciliğinin önündeki yapısal sorunları irdelenecek; üçüncü kısım, Türkiye’de afet haberciliğinin değerlendirilmesine ayrılacaktır. Makalede oldukça kapsamlı bir pratiği işaret eden afet haberciliğinin eleştirisi, deprem haberciliği odak noktasından hareketle çözümlenecektir. Böylece deprem haberciliği, afet haberciliğinden soyutlanarak bu alandaki aksaklıkların genel olarak afet haberciliğinin sorunları ile ilişkilendirileceği ileri sürülmektedir. Çalışma bu sorunların temelini ise medyanın siyasal iktisadi yapısının özelliklerinde aramakta, bu özelliklerin medyanın diğer alanlarına sirayet ettiğini savunmaktadır. Çalışmanın analiz kısmındaki ara başlıkları, medyanın siyasal iktisadi yapısından hareketle çözümlenmiştir. Dördüncü ve son bölümde, gazetelerin deprem haberciliği kapsamında çerçeveleme yaklaşımı içinde değerlendirilecektir.

Bir Gazetecilik Pratiği Olarak Afet ve Özel Olarak Deprem Haberciliği²

Bir gazetecilik türü olarak adlandırılan afet haberciliği/gazeteciliği konusuna girmeden önce doğal afet olarak tanımlanan olgunun belirleyici/öznel hususunu aktarmak faydalı olacaktır. Örneğin, Dedeoğlu (1999), doğal afetleri, “toplumun normal yaşam düzenini

¹ Bahsi geçen raporlar Medya Radar’ın web sitesinden alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.medyaradar.com/tirajlar> Erişim Tarihi: 18.10.2023.

² Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında afet haberciliği ve deprem haberciliği kavramları kullanılacaktır. Bunun nedeni ise afet veya deprem gazeteciliği kavramının, özne olarak gazeteciye işaret etmesidir. Oysa afet haberciliği veya deprem haberciliği, gazeteciyi de içine alan ve fakat bütün olarak medya kuruluşlarını, bu kuruluşlarda çalışan editör, yazı işleri müdürü, redaktör gibi birçok özneyi kapsayan çağrışıma olanak sağlamaktadır. Afetleri veya depremleri konu edinen haber metinleri, muhabir de dahil tüm bu özneleri haber sürecine dahil edilmeksizin açıklanabilir değildir.

bozan ve onun uyum sağlama kapasitesini aşarak dış yardıma gereksinim duyuran ekolojik olaylardır” sözleriyle açıklarken; hemen ardından afetlerin ani ve beklenmeyen zamanlarda ortaya çıktığını ve bu özelliğiyle de büyük yıkımlara neden olduğunu ekler. Yazar, bu yıkımın önüne geçmek için afet öncesindeki hazırlığa dikkat çekmektedir. Afetlere benzer bir yaklaşım, Türk Tabipleri Birliği’nin (TTB) “Afet Önleyici Çalışmalar Meslek Örgütleriyle Birlikte Yürütülmelidir” başlıklı açıklamasında da görülmektedir. TTB de Dedeoğlu’na benzer şekilde, afetlere bütünlükçü bir perspektiften yaklaşmanın önemine değinirken, “afetlerin risklerine önleyici aşamadan başlayarak müdahale etmeyi öngören” bir vurgu yapmıştır (2023).

Afet konusunda meslek örgütünün bu yaklaşımının gazetecilik/habercilik açısından da dikkate değer olduğu söylenebilir, zira gazeteciliği daha özel olarak da afet haberciliğini salt afet anı ya da sonrasındaki sorumluluklarına sıkıştırmak, bu mesleğin temel sorumluluklarından birinin göz ardı edilmesine neden olacaktır. Nitekim, İrvan’ın Michael J. O’Neill’den tercüme ettiği *önleyici gazetecilik* kavramı, afet öncesi kamu erkinin alacağı önlemler ile gazetecilik mesleğinin önlem ya da tedbirleri takip etme, gündemleştirme ve bu önlemlerin ne ölçüde alındığını kamusallaştıran bir gazetecilik türünü tarif etmektedir:

Birçok şeyin yanında, yeni tür bir gazeteciliği, ‘önleyici gazeteciliği’ (preventive journalism) özellikle önereceğim. Önleyici gazetecilik, sadece felaketten sonra ortaya çıkan enkazı haberleştirmek yerine, değişimin gizli güçlerini önceden araştırarak, kriz çıkmadan alta yatan nedenleri belirleyecek, toplumu önceden uyaracak bir gazeteciliktir. Medyanın görevi sadece savaşın görüntülerini sağlamak değil, savaş öncesinde patlamaya başlayan işaret fişeklerini de gözlemlemektir. Bu, farklı bir zihin yapısını ve yeni teknikleri gerektirmektedir. Toplumsal trendleri, gelişmeleri sürekli gözlemlemeyi gerektirmektedir, böylece krizlere öncülük eden aksaklıkları görmek mümkün olacaktır (O’Neill’den akt. İrvan, 2020).

Önleyici gazeteciliğin kısa bir tanımını yapan bu alıntının ardından, aynı yazıda İrvan, *önleyici gazeteciliğin* toplumu afetler öncesinde uyararak ve mevcut sorunların kriz gelmeden evvel çözülmesi için uğraş veren bir habercilik türü olduğunu dile getirmektedir (2020). Houston vd. de benzer bir şekilde haberciliğin afetlerde birden fazla rolünün olduğunu ve kamu erkine uyarıların sağlanması, afete hazırlanılması ve bu yolla afetlerin zararlarının azaltılmasında önemli işlevlerinin olduğunu belirtmiştir (2019: 591). Sreedharan vd. ise medyanın afet süreçlerindeki önemli rolüne değindikten sonra, haberciliğin afete hazırlık sürecinde kamu erkini ve toplumu muhtemel risklere karşı alınacak tedbirler konusunda bilgilendirebileceğini, alınacak/alınan önlemleri takip edebileceğini belirtmektedir (2019: 35). Yazarlar, medyanın afet öncesinde olası afetin etkileri ve bunların nasıl en aza indirilebileceği ve kamu erkinin buradaki sorumluluğunu işaret eden haberlerin önemine de değinmektedir (Sreedharan vd., 2019: 35). Houston vd.’nin *hafifletme ve hazırlık* (mitigation and preparedness) olarak tanımladığı bu süreçte, herhangi bir afet sonucunda, afetin ortaya çıkaracağı *önlenebilir* kayıpların en aza indirilmesinin önemi vurgulanmaktadır (Houston vd., 2019: 593-594). Dolayısıyla özel olarak deprem haberciliği, deprem anı ve depremden sonraki sürece odaklanması kadar deprem öncesindeki hazırlıklara işaret eden bir haberciliğin altını çizmektedir. Haliyle afet öncesi, sonrası ve sonrasını kapsamak üzere, afet haberciliğinin ve özel olarak da deprem haberciliğinin *bütünsel bir yaklaşım*’dan hareket etmesi gerekmektedir.

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından hazırlanan *Afet Haberciliği Kılavuzu*’nda da işaret edildiği gibi:

Afet haberciliği yalnızca afet sırasındaki olayları değil afetin öncesini ve sonrasını da kapsayan bir pratik olarak kavranmalıdır. Bu pratik afet bölgesinden aktarılan sıcak haberler kadar afetin nedenlerini, sorumlularını araştırarak ortaya koyan ve toplumsal felaketlerin tekrarlanmaması ya da en az zararla altından kalkılabilmesi için çözüm önerilerini de içeren bir habercilik olmalıdır. Dolayısıyla afet haberciliği, habercilerin gerçekleri saklamak, çarpıtmak, yapı-

ması gereken haberlerden kaçınmak ya da olup bitenleri yüzeysel biçimde sunmak gibi eğilimlerine karşı uyarıcı; gazeteciliğin gereğini yerine getirmeleri konusunda da cesaretlendirici olmalıdır (*Afet Haberciliği Kılavuzu*, 2023:3).

Birbiriyle ilişkili bu üç sürece hazırlık, özne olarak sadece gazetecilerin değil, yapısal bir olgu olarak medya kuruluşlarının tüm aktörlerinin sorumluluğundadır. Örneğin afet sahasına gidecek gazetecinin haber merkezleri ile koordinasyonunun sağlanması; genç gazetecilerin sahada afet haberciliğinde deneyimli gazetecilerle çalışması; gazetecinin afet bölgesinde geçireceği sürece fiziksel, düşünsel ve psikolojik olarak hazırlıklı olması; haber için gerekli donanımın belirlenmesi ve her türlü afete bu konuda hazırlıklı olunması; gazetecilerin afet bölgesinde dönüşümlü çalışmasının koşullarının yaratılması, afet öncesi gazetecilerin ve onların bağlı bulunduğu medya kuruluşlarının alacağı tedbirler olarak sıralanabilir (*Afet Haberciliği Kılavuzu*, 2023: 5). Bu hazırlıklar, afetler özelinde *önleyici gazetecilik* yaklaşımının tamamlayıcı unsurlarını oluşturmaktadır. Nitekim, afet öncesi *hafifletme ve hazırlık'a* dönük yayın politikasını, yukarıda sıralanan bazı teknik tedbirler tamamlamaktadır.

Afetler sırasında kamuoyuna doğru bilgileri zamanında ulaştırmak, kamu erkinin afet sırasındaki çalışmalarını hakkında toplumu bilgilendirmek, bölgede afetten etkilenen yurttaşların sorunlarını kamu erki ve toplumun tüm kesimleriyle paylaşmak, afet sonrasında olası tehlike ve salgın hastalıklar konusunda kamu erkini ve toplumu hazırlık yapmaya çağırarak ve bu hazırlıkları takip etmek, afetten etkilenen yurttaşların ihtiyaçlarını yardım ve kurtarma birliklerine iletmek afetler esnasında bu tür haberciliğin sorumluluklarıdır (Sreedharan vd., 2019: 36). Bu sorumlulukları yerine getirmek için ise afet öncesinde belirli bir hazırlığın yapılması gereklidir. Nitekim, medyanın sorumluluklarını yerine getirmesi için medya dışı elzem sorunların çözümü gerekmektedir. Bu açıdan *Medya Okuryazarlığı Araştırma Dergisi'nin* hazırladığı *Afet Haberciliği Rehberi* de (2023: 1) haberciliği bir kamu hizmeti olduğunu işaret ederek medyanın kamu hizmeti görevini yerine getirmesinin koşulu olarak haber alma hakkının ve ifade

hürriyetinin esas alınması gerektiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla medyanın ya da habercilerin sorumluluklarını yerine getirmesi, medya alanını da içine alan ancak onu aşan yapısal bir çözümü gerektirmektedir.

Ayrıca afet esnasında haber yazma pratikleri gazeteciliğin normlarına uygun olmalıdır. Bunlardan kısaca bahsedilecek olursa; afetler esnasında haber metinleri insan onuruna saygılı, afetzedelerin mahremiyetini ihlal etmeyen, can kayıplarını salt sayılara indirgemeyen, reyting ya da "tık avcılığı" gözetmeyen, arama kurtarma çalışmalarını aksatmayan, acı pornografisinden ve dramatize dilden kaçınan; bununla birlikte kamu yararını ve insan sağlığını önceleyen, afetzedelerin travmalarını yeniden üretecek dilden kaçınan; güçlü bir editoryal süreçten geçen; yıkımın toplumsal ve politik nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koyan, dezenformasyon ve bilgi kirliliğine dikkatli, gerçeğe sadakat gösteren bir dil ile okuyucu/izleyiciye ulaşmalıdır (*Afet Haberciliği Kılavuzu*, 2023: 7-11). Benzer bir vurguyu *Afet Haberciliği Rehberi'nde* de görmekteyiz. Bura da afet esnasında, haberciliğin insan hassasiyetini gözetken, yurttaşların acılarına saygı gösteren bir pratik işaret edilmektedir (2023: 3). Afet sonrasında ise haber ve fikri takibin önemine dikkat çeken çalışmalarda, afet bölgesinde yaşanan sorunları gündemleştirmeye devam edilmesini, olası afetlere karşı alınacak önlemler konusunda afetin yıkımında sorumluluğu bulunan ve afet yönetimi konusunda toplumsal belleği güçlendirici yayınlar yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Buradan hareketle hem medya kuruluşlarının hem de kamu erkinin afetlere hazırlanması, afet yönetimi ve afet sonrası olası afetlere hazırlanması için belirli sorumluluklarının altı çizilmektedir. Çalışmanın konusu ve sınırları nedeniyle kamu erkinin bu süreçteki sorumluluklarını soyutlayıp, medyanın afet haberciliği önündeki yapısal sorunlarına değinmek daha doğru olacaktır.

Afet Haberciliğinin Sınırları: Yapısal Sorunlar

Yukarıda genel hatlarıyla verdiğimiz afet haberciliğinin pratiğe geçmesinde medya alanının yapısal sorunları belirleyici olmaktadır. Bu sorunlar, medya alanının ekonomik dina-

mikleri ve sermaye ve sermayedarlar ile kurulan doğrudan ilişkilerde, buna bağlı olarak siyasal iktidarlara münasebetlerinde, gazetecilerin çalışma koşullarında, gelişen teknoloji ve yeni medya mecralarının haber yazma sürecinde hız ve rekabet faktörünün kendini dayatan bir olgu olmasında aranabilir.

Medya alanının mülkiyet ve kontrol ilişkileri, özellikle 1980'den itibaren uygulamaya konan kuralılaşdırma politikalarıyla baştan aşağı değişmiş, bu alan neredeyse tamamen başka alanlarda yatırımları bulunan iş insanlarının egemenliğine devredilmiştir (Adaklı, 2010; Kurban ve Sözeri, 2012; Ayan, 2019). Adaklı'nın deyişleyle 1980 öncesi basın alanında yer almayan büyük sermaye gruplarının bu alana girmesi, *medya sektörünün* doğuşunu da beraberinde getirmiş, bu durum ise basın alanının iktisadi, siyasi ve ideolojik olarak yeniden yapılanmasının önünü açmıştır (2010: 68). 1980'e dek gazeteci ailelerden gelen gazete patronlarının yerini, başka alanlarda yatırımları bulunan patronların alması, *şirket anlayışının* basın alanına sirayet etmesine neden olmuş; 1990'larda kuralılaşdırma politikalarının derinleşmesi, medya sahipleri ile siyasal iktidar arasında patronaj ilişkisini gündeme getirmiştir. Bu dönemle birlikte medya kuruluşlarının sahipleri, başka alanlardaki yatırımlarını güvence altına almak için siyasal iktidarlara baskı kuran ve/veya onların politikalarını destekleyen yayın çizgisini benimsemiştir (Kurban ve Sözeri, 2012: 53). Siyasal iktidarlar ile medya alanı arasında cereyan eden bu münasebet, 3 Kasım 2002 yılında tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile birlikte zamanla simbiyotik bir ilişki halini almıştır. AKP iktidarları döneminde medyanın mülkiyet ve kontrol yapısında önemli değişiklikler olmuş, daha önce bu alanda yatırımları olan Uzan, Karamehmet, Doğan gibi grupların yerini Çalık, Sancak, Kalyon ve TürkMedya gibi iktidara yakın ve sermaye birikimlerini daha çok kamu ihaleleri yoluyla artıran gruplar almıştır (Ayan, 2019).³

Bu gelişmeler, Raşit Kaya'nın (2016: 273) *sermaye füzyonu* olarak adlandırdığı olguyu,

medya alanında geçerli kılarken, medya çıktılarının içeriği ve biçimini de değiştirmiştir. Nitekim, Sönmez (2014: 87-88) sermaye birikim aracı olan medya çıktılarının aynı zamanda toplumların politik ve ideolojik yeniden üretim süreçlerine hizmet ettiğini belirterek 1980 sonrası bu çıktılarda niteliksel bir fark meydana geldiğini açıklar. Adaklı (2009) ise başka bir çalışmada medya sermaye bütünleşmesinin, medya çıktılarının magazin ve sansasyonel bir içerikle hazırlanmasına neden olduğunu vurgulamıştır. Aynı vurguya Kurban ve Sözeri (2012: 53), Sönmez'in (1996) çalışmalarında da rastlanmaktadır. Yazarların ortaklaştığı nokta ise, bu süreçte tecimsel yayıncılığın derinleşmesiyle birlikte, kamu yararı gözetilen habercilik anlayışının gerilemiş; haberin piyasa ilişkileri doğrultusunda salt kâr getirecek bir anlayışla üretilir hale gelmiş olduğudur. Haliyle haber konuları "daha fazla satılacağı" düşünülen magazin ve sansasyona evrilmiştir.

Medyanın mülkiyet ve kontrol ilişkilerindeki dönüşümün sonuçlarını sıralayan Kaya (2016: 312-340), bu dönüşümle birlikte kamusal çıkarın "pazara" endekslendiğini; tecimsel yayınların arttığını ve kamu yayını yapmakla kamusal mecraların bu yayıncılık anlayışından uzaklaştığını; yoğunlaşma ve gruplaşmaların gazetecilik meslek ilkelerinin altını oyduğunu ve eğlendirmeye dönük içeriklerin medyanın birincil işlevi haline geldiğini; siyasal iktidarla simiyotik ilişkinin ise editoryal bağımsızlığı zedeleyerek sansür ve otosansürü yaygınlaştırdığını ileri sürmektedir.

1980'li yılların medya alanı açısından bir diğer önemli sonucu ise, bu alanda çalışan gazetecilerin özlük haklarında ve çalışma ilişkilerinde yaşanan dönüşümdür. Bu yıllardan itibaren medyanın sermaye birikim aracı haline gelmesi ve bu alandaki holdingleşme ile birlikte dikey-yatay-çapraz yoğunlaşmaların, emek rejimini de dönüştürdüğünü açıklayan Kaderoğlu Bulut (2019: 199), yeni medya yapısının esnek, güvencesiz ve örgütsüz çalışma koşullarını içeren niteliğinin altını çizmektedir. Yazara göre, günümüz gazetecilik

³ Örneğin 1 Ekim 2020'de açıklanan "Devletten En Çok İhale Alan Firmalar ve Usulsüzlükler" başlıklı rapora göre, 2013-2019 yılları arasında bünyesinde Sabah, Takvim, Yeni Asır, Fotomaç; ATV, A Haber TV bulunduran Turkuva Medya Grubu'na sahip Kalyon Grubu, kamudan en fazla ihale alan üçüncü holdingdir. Yine bünyesinde Hürriyet, Milliyet, Posta, Fanatik; Kanal D, CNN Türk'ü bulunduran Demirören Medya Holding'in kamu ihalelerinden aldığı pay büyümüştür.

alanındaki temel çalışma biçimleri telifli, ücretli, ücretli ve ek olarak telifli bir hâl almıştır. Gazetecilerin örgütlenme haklarında da filli engellerin devam ettiğini belirten Sözer ve Güney (2011: 32), bunun ardında medya sahiplerinin sendikalaşmaya duyduğu tepkinin, sendikalı gazetecilerin işten çıkarılması ve bu nedenle başka medya mecralarında çalışmalarının engellenmesi olduğunu belirtmiştir. Ticari alanda rekabet içerisindeki çeşitli medya patronlarının, çalışanların sendikal haklarına yönelik tavır konusunda dayanışma içerisinde davranması ve sendikal örgütlenmeyi kendi ekonomi-politik çıkarları karşısında bir engel olarak görmesi, 90'lar boyunca güçlenen ve sonrasında ise devam eden bir medyada sendikasızlaşma sürecini doğurmuştur (Keten, 2015: 234). Buna paralel Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın 2023'te yayımladığı "Türkiye'de Gazetecilik: Algı ve Profil Araştırması" başlıklı raporunda da ülke genelinde herhangi bir sendikaya üye olmayan gazetecilerin oranı yüzde 58,9'ken; sendikaya üye olmayan gazetecilerin yüzde 31,9'u herhangi bir sendikaya üye olmayı düşünmemektedir (TGS, 2023: 13).

Bu verilerin yanında aynı raporda, gazetecilerin çoğunun haftada 45 saat ve üzeri çalıştığı, fazla mesainin ücretlendirilmediği; düşük maaş aldığı ve bu maaşların enflasyon karşısında yetersiz kaldığı; mesleğin çalışma koşulları nedeniyle stres, kaygı ve fiziksel zorluklar yaşadıkları; her üç gazeteciden birinin işyerinde mobbinge maruz kaldığı ifadelerine yer verilmiştir (TGS, 2023: 11-12). Esnek, güvencesiz ve örgütsüz çalışma koşullarının yanında gazetecilerin mesleki pratik ve koşullarını etkileyen bir diğer belirleyici faktör ise gelişen teknoloji ve bu gelişmelerin dayattığı rekabet ve hız olgusudur. Özellikle 1970'lerden itibaren kapitalist üretim ilişkilerinde egemen olan post-Fordizm, gazetecilerin çalışma koşullarını esnekleştirirken, mekân ve zaman ile kurdukları ilişkileri de dönüştürmüştür. Gemici (2018: 105-111), Fordist üretim biçiminin düzenlenmiş, rutinleşmiş ve zamana dayanan mekânsal zemininin 1970'lerden itibaren küçüldüğünü, parçalandığını ve hatta buharlaştığını ileri sürmektedir. Bu durum esnek, daha az uzmanlaşmış ve "her yere sürülebilir" muhabir kadrolarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gemici, 2018:

108). Bahsi geçen koşullar, gelişen teknoloji ve kapitalizmin enformasyon ihtiyacı ile birleştirildiğinde hız unsurunu gazeteciye dayatırken hız, haberlerin kısa sürede dolaşıma sokulmasını ancak haberin bağlam ve tarihselliğinin göz ardı edilmesinin başlıca sebeplerinden biri olmuştur. Yine Gemici'nin (2018) deyişiyle muhabir, her yerde "an'dan an'a" koşuşturan öznelere çevrilmiştir. Dolayısıyla kapitalist üretim ilişkilerindeki değişim hem gazetecilerin zaman ve mekân zemininde ve çalışma koşullarında hem de haber pratiklerinde ciddi ve fakat olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Tüm bunlar hesaba katıldığında afet haberciliği gibi kamusal bir sorumlulukla yapılması gereken gazetecilik pratiğinin önünde ciddi engellerin bulunduğu gözlemlenmektedir. Medyanın sermaye ve bu yolla siyasal iktidarlar ile kurduğu ilişkinin, gazetecilerin çalışma koşulları ve özlük haklarındaki gerilemenin, neoliberal kapitalizmin dayattığı hız ve rekabet olgusunun afet haberciliğinin niteliğini dahası varlığını belirleyen koşulları oluşturduğu söylenebilir. Afet haberciliği ile *önleyici gazeteciliğin* birbirleriyle olan yakın bağı, ilk elden *önleyici gazeteciliğin* önünü tıkarken, bunun etkisi afet haberciliğinde derinden hissedilmektedir. Nitekim, *Afet Haberciliği Rehberi*'nde halka ve gerçeğe sorumlu olduğu vurgulanan gazetecilerin, özlük hakları ve çalışma koşullarının düzeltilmesinin, haberciliğin ifade hürriyeti kapsamına dahil edilmesinin afet haberciliğini güçlendireceği ileri sürülmektedir (2023: 5). Bununla birlikte verili koşullar, sadece 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinde değil, Türkiye'nin yakın tarihinde meydana gelen depremlerde de belirleyici olmuştur. Medyanın kamusal sorumluluktan ziyade, siyasal, ekonomik ve ideolojik saiklere göre yayınlarını biçimlendiren koşullar hâlâ varlığını sürdürmektedir. Çalışmanın bundan sonraki başlığı bu konuyu somutlaştıracak örneklerle ayrılmıştır.

Türkiye'de afetler ve gazetecilik

Türkiye, cumhuriyet tarihi boyunca birçok afetle karşılaşmıştır. Sınırları içerisinde aktif fay hatlarını barındırması nedeniyle depremler, bu afetler içerisinde önemli bir yer kaplamaktadır. Basın tarihimiz incelendiğinde, gazetelerin cumhuriyet tarihi boyunca ger-

çeken büyük depremleri haberleştirdiği, bu olaylara özel bir önem atfettiği görülebilmektedir (Koç, 2006: 97). Ancak 1939 Erzincan Depremi de dahil olmak üzere, 1999 Marmara Depremi'ne kadar gerçekleşen afetlerde, bir afet haberciliği pratiğinin sergilendiğini söylemek zordur. Bunda siyasi sebeplerin yanında teknolojik yetersizliklerin, bilimsel araştırmaların zayıflığının ve afet haberciliği bilincinin gelişmemiş olmasının da etkileri olmuştur. 1939 Erzincan Depremi başta olmak üzere bu dönem gerçekleşen afetlerin ardından, gazeteler depremin şiddetini, afetlerin yol açtığı can ve mal kaybını, devlet kurumlarının afet sonrası kurtarma ve yardım faaliyetlerini konu alan haberlerle sınırlı bir yayın politikası izlemiştir. Afetin öncesinde ve sonrasında alınması gereken ancak alınmayan önlemler ile can ve mal kaybına yol açan ihmaller bu dönem gazeteler tarafından soruşturulmamış, afetin sonuçlarının doğallaştırıldığı bir haber çerçevesi tercih edilmiştir (Koç, 2006: 98).

Türkiye'de afet ve gazetecilik ilişkisi düşünüldüğünde, akla ilk olarak gelen örnek 1999 Marmara Depremi'dir. Bunun başlıca sebebi, bu depremin ülke tarihinin en büyük depremlerinden birisi olması ve medyanın deprem ile ilgili ihmali olduğu düşünülen kamu otoriteleri ve müteahhitleri açıktan eleştirmiş olmasıdır. 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen ve yirmi bine yakın insanın hayatını kaybetmesine yol açan Marmara Depremi, deprem riskinin ve bunun olası sonuçlarının medya tarafından gündem haline getirildiği, bilim insanlarının uyarılarının kamuoyu önünde tartışıldığı bir dönemde gerçekleşmiş, bütün bu uyarılara rağmen depreme yönelik herhangi bir önlemin alınmadığının ortaya çıkmasıyla birlikte devlet kurumları eleştirilerin odağı olmuştur. Bu dönemki gazetelerin çoğu, başta depreme dayanıksız binalar inşa eden müteahhitleri, ardından ise bunları denetlemeyen ve deprem sonrasında arama kurtarma ve yardım faaliyetlerini etkili bir şekilde organize edemeyen kamu otoritelerini eleştiren manşetlerle çıkmıştır. Örneğin, *Hürriyet* gazetesi, 18 Ağustos 1999 tarihli sayısındaki "Katiller" manşetiyle müteahhitleri hedef almış, izleyen sayılarda müteahhitler "hırsız" ve "vicdansız" gibi kelimelerle nitelenmiştir. *Hürriyet* ve diğer gazeteler, yaptıkları haberlerle, yıkılan binalardaki yetersizlikleri,

ihmalleri ve usulsüzlükleri ortaya çıkartmış, medyanın bu yayın politikası kamuoyunu müteahhitlerin işlediği suçlara dikkat kesilmeye sevk etmiştir. Öyle ki, deprem sonrasında, suç işlediği tespit edilen ve haklarında dava açılan müteahhitlerin yargılanma süreçleri seneler boyunca medya ve kamuoyu tarafından takip edilmiş ve gündemde tutulmuştur.

Ayrıca medya, 1999 Marmara Depremi'nin ardından sadece müteahhitleri değil, aynı zamanda siyasi liderleri ve kamu görevlilerini de eleştirmiştir. Bazı günlük gazeteler, deprem takip eden günlerde şu manşetlere yer vermiştir: "Devlet, Gerektiği Yerde Değildi" (*Cumhuriyet*, 18.08.1999), "Bu Devlet Nerede?" ve "Bilimsel çalışmalar yapıldı, eksiklikler belirlendi ancak önlemler alınmadı. Temelsiz güvenceler ve boş sözlerle, devlet milleti enkaz altında bıraktı" (*Milliyet*, 19.08.1999 ve 24.08.1999), "Devlet Hazırlıksız Yakalandı" ve "Bu Adam Ne Diyor?" (Sağlık Bakanı ima edilerek), "Sağlık Bakanına Tepki: SESİNİ KES" (*Hürriyet*, 19.08.1999, 23.08.1999 ve 24.08.1999) (Koç, 2006: 103). Afet durumlarında afetten etkilenenlere öncelikli yardım götürme sorumluluğu olan Kızılay, depremin ardından ana akım medya tarafından yapılan eleştirilerin hedefi olmuştur: "Kızılay mı Var?: Adı depremin ilk günlerinde bile duyulmayan, çocukluğumuzda kara gün dostu olarak bildiğimiz Kızılay, tehlike geçtikten sonra ortaya çıktı" (*Milliyet*, 21.08.1999) (Kolukırmık ve Tuna, 2009: 292).

Manşetlerin gösterdiği gibi, dönemin ana akım medyası, 1999 depreminde ortaya çıkan büyük insani bedelin sorumlularını eleştirmeye yönelmiştir. Deprem öncesi, insan hayatını göz ardı eden ve sadece kâr hedefleyen müteahhitler ile bunları denetlemeyen, deprem ve sonrasına yönelik yeterli hazırlık yapmayan kamu otoriteleri sık sık eleştirilmiştir. Deprem esnasında ve sonrasında arama-kurtarma faaliyetlerini etkili bir şekilde yürütemeyen resmî kurumlar, sağlık alanındaki ihtiyaçları karşılamak için gerekli adımları atmamış Sağlık Bakanlığı, yardım çalışmalarını düzenleyememiş Kızılay ve tüm bunların üzerinde bulunan hükümet, ana akım medya tarafından ödenen insani bedellerin temel sorumlusu olarak işaret edilmiştir.

1999 Marmara Depremi'ne dair ana akım medyanın eleştirel haberlerinin, depremden zarar gören ve gelecekteki olası depremlerden etkilenebilecek insanların çıkarlarını, yani kamusal çıkarları savunduğu söylenebilir. Ancak, medyanın bu tutumunu anlamak için o dönemin siyasi ve ekonomik dinamiklerini göz önünde bulundurmamak önemlidir. Üç partiden oluşan ve son derece kırılğan bir yapıya sahip koalisyon hükümetinin iktidar olduğu o dönemde, birkaç holdingin kontrolünde tekelleşmiş medya ortamı, bu medya sahiplerinin ellerindeki gazete ve televizyonları siyasi ve ekonomik çıkarları için araçsallaştırmış olması ve bu araçların dönemin koşulları gereği siyasiler ve siyaset üzerinde büyük etkiye sahip olması, medyanın depremi eleştirel bir bakış açısıyla ele almasına neden olmuştur. Bu koşulların kırılğanlığı, hızla derin krizlere yol açarak, depremi takip eden ekonomik krizle birlikte, 2002 yılında iktidar ortağı olan tüm partilerin meclis dışında kaldığı yeni bir siyaset sahnesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Medyanın 1999 Marmara Depremi'ne dair eleştirel haberciliğinin belirli sınırları olduğunu hatırlamak önemlidir. Başlangıçta eleştirel bir yaklaşım benimseyen ana akım gazeteler, çok geçmeden depremin "Asrın Felaketi" olarak adlandırılmasına odaklanan ve resmî açıklamalara daha fazla yer veren bir yaklaşıma geçmiş, ayrıca depremlerle ilgili dini söylemleri daha belirgin bir şekilde kullanan haberlere de yer vermeye başlamıştır (Koç, 2006: 92). Bunun yanında ana akım medya ihmallerle ilgili hükümeti suçlarken, hükümetten ayrı bir kurum olarak ele aldığı devletin yıpratılmamasına özen göstermiştir. Ayrıca, ana akım medyanın bu depremden sonraki afetlerde sıkça görülen kötü gazetecilik uygulamalarını yaygın bir şekilde ürettiğini ve hatta bu konuda, kendisinden sonraki haber pratikleri için öncü ve örnek bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Acı olayların bir göstere olarak sunulması, bilgilendirmek yerine duygusal bir etki yaratma hedefinin öne çıkması, arama kurtarma çalışmalarının ve "mucize kurtuluş" haberlerinin magazin bir çerçevede sunulması, bu kötü gazetecilik uygulamalarına örnek olarak gösterilebilir.

1999 Marmara Depremi, afetlerin haberleştirilmesinde yeni bir dönemi başlatarak, bilim insanlarının medyatikleştirilmesine yol açan bir değişikliğe de öncülük etmiştir. Bu depremlerle birlikte deprem konusunda çalışan bilim insanları gazete ve televizyonlarda daha sık görünür hale gelmiş, böylece popüler figür olarak deprem bilimciler olgusu doğmuştur (Koç Akgül, 2017: 33). "Deprem Dede" olarak tanınan Ahmet Mete Işıkara ve bilimsel uzmanlık alanının ötesindeki faaliyetleriyle dikkat çeken Şener Üşümezsoy, bu popüler ve medyatik bilim insanları arasında sayılabilmektedir.

1999 Marmara Depremi'nin sonrasında yaşanan büyük afetlerde, bu deprem sırasında ortaya konulan habercilik pratiklerinin ürettiği olumsuz şablonların tekrar edildiği, ancak yine bu depremden gördüğümüz kamu otoritelerine yönelik eleştirel bakışın ortadan kaybolduğu söylenebilmektedir. Bu şablonlar, olayları doğallaştırma, dramatisasyon, duygusal etki yaratma, "mucize kurtuluş" odaklı hikayeleştirme, siyasi iktidarı ve resmî kurumları savunma, bilgi tekeli resmî kurumlara ve temsilcilerine devretme, bir kişiyi ya da bir grubu düşmanlaştırma ve fail olarak gösterme şeklinde tanımlanabilmektedir. Örneğin 2011 Van Depremi, bu şablonlara tamamen uyan bir şekilde, sorumluları ve ihmalleri değil, yaşanan acıları, mucize kurtuluş hikayelerini ve resmî kurumların bu süreçteki kusursuz çalışmalarını vurgulayan bir haberleştirme biçimine sahiptir. Depremden sonraki gazetelerin en çok vurgu yaptığı imge, 13 yaşındaki Yunus'un enkaz altından çıkarılmadan önce çekilen fotoğrafı olmuştur. Bu fotoğrafta, yüzü toprak içinde kalmış Yunus, enkazdan çıkartılmayı beklerken kaygılı gözlerle etrafındaki insanlara bakarken, hayatını kaybeden bir yakının eli omzunda sallanmaktadır. Medya, bu fotoğrafı kullanarak depremin kendisine yüklediği sorumluluktan kaçma, afetin öncesi ve sonrasındaki araştırma görevinden sıyrılma fırsatı bulmuş ve deprem haberlerini dramatik bir açıdan çerçevelemiştir (Kaya, 2020: 168).

30 Ekim 2020'deki İzmir Depremi, 28 Temmuz 2021'de başlayan Muğla ve Antalya orman yangınları ile 11 Ağustos'taki Batı Karadeniz sel felaketi gibi son dönemde yaşanan büyük afetler, yukarıda sözünü ettiğimiz şablonların

tekrar edildiği, öte yandan medyadaki kutuplaşmış ortamın da kendisini ortaya koyduğu olaylar olmuştur. İzmir Depremi'ni ele aldığımızda, *Sabah*, *Yeni Şafak*, *Türkiye* gibi gazeteler, arama kurtarma çalışmalarına, "mucize kurtuluş" hikayelerine ve resmî açıklamalara geniş yer verirken, diğer taraftan *Cumhuriyet*, *Sözcü* ve *Birgün* gazeteleri kamu otoritelerini eleştirerek, deprem öncesindeki ihmalleri gündeme getirmiştir (Kütükoğlu, 2021: 229).

Orman yangınları ve sel felaketi sonrasında, muhalif ve iktidara yakın gazeteler arasında ayrışan bir haberleştirme pratiği görülmüştür. Muhalif gazeteler, yangın söndürme uçaklarının yetersizliği gibi eleştirilere odaklanırken, iktidara yakın gazeteler bu eleştirilere karşı çıkararak, yangın söndürme ve kurtarma çalışmalarının başarıyla yürütüldüğünü savunmuştur. Benzer şekilde, sabotaj iddiaları da muhalif ve iktidara yakın medya arasında tartışma konusu olmuştur (Baykal Fide, 2022: 2120). Batı Karadeniz sel felaketi sonrasında ise, muhalif gazeteler yanlış yapılaşmayı ve dere yataklarının imara açılmasını eleştirirken, iktidara yakın medya, devletin afete müdahalesinin başarısını ve afetlere karşı birlik beraberlik içerisinde olunması gerektiği söylemini vurgulamıştır. Bunun yanında genel olarak medya kuruluşları, afetlerin iklim değişikliği ile olan bağlantısına dair yeterince bilgi vermemiştir. Uçak sayısı, sabotaj iddiaları ve kurtarma çalışmaları odaklı haberler, iklim değişikliğinin ve alınması gereken önlemlerin göz ardı edilmesine neden olmuştur.

Son yirmi beş yıllık süreçte gazetelerin afetleri haberleştirme pratiklerine baktığımızda bazı önemli noktalar öne çıkmaktadır. İlk olarak, 1999 Marmara Depremi sonrasında görülen kamu otoritelerine yönelik eleştirel haberlerin sayısının yıllar içerisinde azalması ve bu haberlerin sadece belli bir siyasi tutuma sahip gazetelerde görülmesi dikkat çekicidir. 2000'lerle birlikte, siyasi iktidarın ve resmî kurumların eleştirilmesi istisnai bir durum haline gelmiş, aksine siyasi iktidarın söylemleri daha geniş bir alanda yaygınlaşmıştır. İkinci olarak, 1999 Marmara Depremi'nde gördüğümüz devlet ve hükümetin birbirinden ayrı ele alınması yaklaşımı terk edilmiş, medya, AKP hükümetini devletle özdeşleştiren bir çizgiye geçmiştir. Üçüncü olarak, 1999

Marmara Depremi sonrasında ortaya çıkan dramatizasyon, duygusal çağrışımlar, medyatikleştirme gibi kötü gazetecilik pratikleri kalıcı hale gelmiştir. Türkiye'de afet haberciliği belirli kalıplarla özdeşleşmiştir. Dördüncüsü, 1999 depremiyle başlayan bilim insanlarının medyatikleşmesi olgusu, sonraki yıllarda yaygınlaşmış, ancak bilim gazeteciliği ve afet haberciliği alanlarında uzmanlaşan muhabirlerin eksikliği giderilmemiştir. Beşinci olarak, muhalif medya olarak anılan gazetelerin, afet sonrası haberciliği genel muhalif yayın çizgisinin bir uzantısı olarak kurgulanmış, bu yayınlarda da nitelikli bir afet haberciliği pratiği sergilenememiştir.

Yöntem

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin dört ulusal gazetede (*Sabah*, *Hürriyet*, *Sözcü* ve *Birgün*) nasıl ele alındığını, Türkiye medyasının yapısal sorunlarıyla ilişkilendirme amacını taşıyan bu çalışmada, ilgili gazetelerin deprem konulu haberleri nasıl ve hangi yöntemlerle çerçevelediği araştırılacaktır. Entman'ın (1993:51) haber üretim sürecinde *seçme* ve *belirginleştirme* diyerek özetlediği çerçeveleme süreci, haberin inşasına gönderme yaparken aynı zamanda haber metinlerinin hakikat ile bağını da ortaya koymaktadır. Zira medyanın gerçekliği olduğu gibi yansıttığını ileri süren liberal anlatının aksine, gerçekliğin bilgisinin gazetecinin öznelliğinden ve yapısal özelliklerden geçtiğini ifade eden ve dolayısıyla haberin gerçeklikten ziyade gerçeğin bir temsili olduğunu iddia eden eleştirel yaklaşım, temsil eden ile temsil edilen arasındaki farkın haberin doğasında olduğunu imler (Dursun, 2005: 71). Alankuş (2016: 21) da benzer şekilde haberi, gerçeğin temsillerinden sadece biri olarak adlandırmış, bu temsilin şekillenmesinde gazetecinin bireysel tercihleri ve medya alanının yapısal sorunlarının belirleyici olduğunu vurgulamıştır. Çerçeveleme yaklaşımı ya da Entham'ın deyişiyle *seçme* ve *belirginleştirme* olgusu, tam olarak bu faktörlerin hesaba katılarak okunması ve haber metinlerinin ideolojik/politik bir kurgu olması gerçeğini ifade etmektedir. Yine yazar, haber çerçevelerinin okuyucuların olayları algılama ve onlar üzerinde nasıl düşünmeleri gerektiğini belirleyen bir anlatı oluşturma sürecinde aktif bir oynadığının altını çizmekte ve bu çerçevelerin anlatıda kul-

lanılan anahtar kelimeler, kavramlar, görseller, sembollerden oluştuğunu aktarmaktadır (Entman, 2006: 7).

Analiz ve Bulgular

Buradan hareketle Kahramanmaraş depremlerinin gazetelerdeki çerçeveleme yöntemlerini ve haber inşa sürecini açığa çıkarmak amacıyla deprem konulu haberler, çerçeveleme türlerine göre sınıflandırılmıştır. Bunlar: *Depremi Dramatikleştirilmesi, Depremi Kader Olarak Açıklama, Depremde Sorumluluk ve İhmaller, Muhtemel Depremlere Karşı Alınması Gereken Önlemler* başlıklarından oluşmaktadır.

1. Deprem Haberlerinin Dramatikleştirilmesi

Bu çerçeve başlığı altında deprem haberlerinin dramatikleştirilmesi, gazetelerin ilk sayfa haberlerinin başlık, spot ve görselleri üzerinden irdelenecektir. Dramatikleştirme süreci, depremi bireysel acı ya da kayıplara indirirken, aynı zamanda acıya odaklanmakta ve deprem öncesi ve sonrasındaki ihmalleri gözden uzak tutmaktadır. Türkiye medyasında her afet sonrası sıklıkla kullanılan bu çerçeve, afetten bir müddet sonra okuyucu/izleyicinin afet gerçeğinden, onun nedenleri ve sonuçlarından uzaklaşmasına da neden olmaktadır.

Dramatikleştirme sürecinde örneğin *Hürriyet*, 8 Şubat 2023 tarihli sayısına "Dev Bir Çaresizlik" başlığıyla çıkmış, spotta ise "*Hürriyet muhabirleri iki depremin en ağır şekilde vurduğu şehirleri gezdi. Her sokakta, her caddede dramalara tanık olan muhabirlerimiz duygularını yazdı*" ifadelerine yer vermiştir. *Çaresizlik* ve *dram* sözcüklerinin kullanıldığı bu haberde kullanılan görsel de metinde afetzedelerin "çaresizliğini" tamamlar niteliktedir. 7 Şubat 2023 tarihli "Peş Peşe Felaket" manşetinin görseli de yine depremi dramatikleştiren bir özellik barındırmaktadır. Görselde afetzede bir kadının acısı, enkazdan çıkarılan bir çocuğun kurtarıma anı, çocuğun yüzü ve ismi verilerek görselde kullanılmıştır. Gazete, 9 Şubat 2023'te "En Perişan 7 Nokta", 12 Şubat 2023'te "Helin 102 Saati Anlattı", 16 Şubat 2023'te "Elveda Güzel Şehrim", 17 Şubat 2023'te "Hayatın En Zor Rolü", 19 Şubat 2023'te "Umut Bebekleri" 20 Şubat 2023'te "Uçakların Hüzün Seferi", 24 Şubat 2023'te "Savaşın Bile Beter", 25

Şubat 2023'te "Sinan Ayakta Torunları Çadırdı" manşetleriyle okuyucunun karşısına çıkmıştır.

Dikkat edileceği üzere *Hürriyet*, deprem haberlerinin başlıklarında ekseriyetle dramatik hali ön plana çıkaran sözcükler kullanılmıştır. *Felaket, çaresizlik, yıkım, perişan, elveda, en zor rol, hüzün* gibi sözcükler, görsellerde kullanılan dramatik durumu pekiştirmiş, okuyucuya neredeyse sadece depremedelerin ağır yaşam koşulları sunulmuştur.

Sözcü gazetesi de depremin hemen ardından yayımlanan 7 Şubat 2023 tarihli sayısına "Kurtarın" manşetiyle çıkmış, bir depremeden enkaz altından çıkarılışı esnasında çekilen fotoğrafını kullanmıştır. "Enkaz altındaki depremedelerin yardım çığlığı" üst başlığıyla verilen haberde de "Kurtarın" ifadesi ile yurttaşın enkaz altında çekilen fotoğrafı, dramatikleştirme çerçevesini tamamlamıştır. *Sözcü*, 8 Şubat 2023 tarihinde ilk sayfada "İnsanlar çaresiz, insanlar aç", 14 Şubat 2023'te "Mucizeler", 19 Şubat 2023'te "296. saatte buruk mucize" başlıklı haberlere yer vermiş, görsellerde ise yine enkaz altından çıkarılan yurttaşların fotoğraflarını olduğu gibi okuyucuyla paylaşmıştır. *Sözcü*'nün dramatikleştirme çerçevesi, daha çok görsellerde kullanılmış, haber başlıklarında *Hürriyet* ile kıyaslandığında daha az dramatik sözcüklere yer vermiştir. Bunda gazetenin deprem sonrası daha çok ihmalleri gözetilen ve iktidarın deprem öncesi ve sonrasındaki sorumluluklarını hatırlatan yayın politikası olduğu pekâlâ düşünülebilir.

Sabah gazetesi, deprem haberlerinde dramatikleştirme çerçevesini kullanan diğer bir gazete olmuştur. Gazete depreme yönelik haberlerinde, mucize kurtuluş hikâyelerini ön plana çıkarmıştır: "Acı, Umut, Kurtuluş Bir Arada" (8 Şubat 2023); "Mucize Kurtuluşlar Yürekları Isıtıyor" (11 Şubat 2023); "Umut Hep Var" (13 Şubat 2023). Bunun yanı sıra, gazete depremin sonuçlarıyla mücadele konusunda devlet ile milletin birlikteliğini ve ortaya konulan seferberlik halini dramatik bir çerçeve içerisinde aktarmıştır. Resmî kurumlar tarafından yürütülen arama-kurtarma ve yardım çalışmaları ile sivil toplum tarafından organize edilen yardım kampanyaları haberler yoluyla belirginleştirilmiştir: ("Eşsiz Dayanışma", 8 Şubat 2023; "Asrın Dayanışması 106 Milyar Lira, 16 Şubat 2023; "Dünya Böyle Dayanışma Görmedi, 17 Şubat 2023). Gazete, dramatikleştirme çerçevesini kullanırken, bu-

nun alışlageldik biçimlerini değil, pozitif dramatikleştirme şeklinde tanımlayabileceğimiz seçici bir formunu tercih etmiştir. Bu nedenle gazete, yayımladığı haberlerden, kullandığı görsellere kadar depremzedelerin çaresizlik, acı ve öfkelerinin yansımadağı bunun aksine umut, inanç ve güven duygularının dramatik bir çerçeve ile pekiştirildiği bir habercilik pratiği sergilemiştir.

Birgün gazetesi, depremlerin ardından siyasi iktidarı ve devlet kurumlarını eleştiren bir yayın çizgisi izlemiş ve haberlerinde dramatikleştirme çerçevesine nadiren başvurmuştur. Örneğin, iktidarın ve devlet kurumlarının eleştirildiği haberlerde kullanılan bazı görsellerin dramatikleştirme çerçevesine uygun olduğu tespit edilmiştir. Gazetenin görseller yoluyla kullandığı dramatikleştirme çerçevesi, depremlerin sonuçları ile ilgili sorumlu gördükleri siyasi iktidar ve devlet kurumlarına yönelik eleştirilerin güçlendirilmesi amacını taşımaktadır. Bunun yanında, dramatikleştirme, depremzedelerin ifadelerinin haberleştirildiği az sayıda örnekte de tespit edilmiştir: “Bizler de Öldük Ama Gömülmedik: Depremden sağ kurtulanlar sorunlarla boğuşmaya devam ediyor. Ölülerinin yasını dahi tutamıyorlar” (18 Şubat 2023). Öte yandan, dramatikleştirme ve duygusallaştırma çerçevesi, depremlerin sonuçlarıyla mücadele konusunda resmî kurumların dışında gerçekleşen arama-kurtarma ve yardım kampanyalarının haberleştirilmesinde karşımıza çıkmıştır: “Halkın Dayanışması Umudu Yeşertiyor” (9 Şubat 2023); “Gelecek Dayanışmada” (15 Şubat 2023); “Acı, Öfke, Dayanışma: Acı, çaresizlik ve öfkenin hâkim olduğu Hatay’da yaraları gönüllüler sarıyor” (17 Şubat 2023); “Dayanışma Yaşatacak” (24 Şubat 2023). Bu manşetlerde de gördüğümüz gibi, *Birgün*, depremlerin ardından temel olarak halkın kendi özgücüsüyle bir dayanışma örgütlediğini, resmî kurumların ise bu konuda eksik kaldığını savunmuştur.

2. Deprem Haberlerini Kader Olarak Açıklama

Haber metinlerinde, özellikle afetler konu edildiğinde sıklıkla karşılaşılan bu çerçeve, afetleri kader olarak imlerken afetler sonrası yaşanan can kayıplarını, yaralanmaları ve maddi zararları dünyeviden uhreviye taşımaktadır. Bu

durum, haliyle afetlerde ortaya çıkan tablonun esas sorumlularını da gizleme işlevi görmektedir. Afet öncesi sorumlulukları bulunanlar, afet bir kez kader olarak açıklandığında afet sonrası bir nevi sorumsuzluk edinmektedir. Özellikle iktidar yanlısı medya mecralarında kendine yer bulan bu çerçeve, her afet döneminde kamusal alanda dolaşıma sokulan söylemlerin başında gelmektedir. 6 Şubat 2023 depremleriyle ilgili *Asrın Felaketi* ya da *Yüzyılın Felaketi* tamlamaları, depremin büyüklüğünü okuyucuya aktarırken, bir yandan da bu büyüklükteki bir depremin ardından kamu erkinin aldığı ya da alacağı sorumlulukları okuyucudan gizlemektedir.

Hürriyet’in 7 Şubat 2023 tarihli “Peş Peşe Felaket” başlıklı manşetinin spotunun “*Türkiye’nin bir yüzyılda tanık olabileceği depremler dün birkaç saat içinde meydana geldi. Kahramanmaraş merkezli 7.7 ve 7.6’lık depremler, 10 ilde ve Suriye’de ağır kayıplara yol açtı. Can kaybı her geçen saat artıyor*” ifadeleriyle kurulması, yukarıdaki açıklamaya örnek gösterilebilir. Zira haber, ideolojik bir çerçeveleme ile okuyucuya depremin ne denli büyük olduğunu aktarırken, kamu erkinin buradaki sorumluluğundan bahsetmemekte ve dahası bu sorumluluğun göz ardı edilmesine olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte *Hürriyet*’te iktidar yanlısı medya ile mukayese edildiğinde bu tür haberlerin çok az olduğu da dikkate değerdir.

Bu çerçeveyi tersinden kuran *Sözcü*’de ise, iktidarın veya iktidar yanlısı medyanın dolaşıma soktuğu *kader, asrın felaketi, yüzyılın felaketi* sözcük ve tamlamalarına karşı, kamu erkinin ihmalleri tartışılmıştır. Örnek olarak 9 Şubat 2023 tarihli gazetenin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın depremle kaderi ilişkilendirmesine cevap olarak “Kader Dedi, Sabır İstediyi, Para Vadetti” başlıklı haberi verilebilir. Yine 9 Şubat 2023’te gazetenin “Bu Mu Kader” başlıklı haberleri de bu çerçeve içinden okunmaktadır. İktidarın deprem öncesi uygulamaya koyduğu imar aflarını ve denetimden uzak tutumunu eleştiren gazete, kader söylemini, kamu erkinin ihmal ve sorumluluklarını hatırlatarak tersine çevirmiştir.

Sabah gazetesinin depremi kader olarak kodlama çerçevesinin temelini “asrın felaketi” parolası oluşturmuştur. Gazetenin bu çerçe-

ve dahilindeki manşetleri şöyledir: “Asrın Felaketi” (7 Şubat 2023); “Deprem Yıkıcılığı 130 Atom Bombası Gücünde” (7 Şubat 2023); “Dağı İkiye Bölen Fay” (11 Şubat 2023); “17 Ağustos 1999’dan Üç Kat Daha Yıkıcı” (12 Şubat 2023). Bu çerçeve vasıtasıyla gazete, öncelikli olarak deprem başta olmak üzere afetlerin insan iradesini aşan bir olay olduğu söylemini belirginleştirerek, 2023 Kahramanmaraş Depremlerinin insani sonuçlarındaki ihmal ve hataların önemsizleştirilmesini sağlamıştır. İkinci olarak, bu depremin Türkiye ve hatta dünya tarihindeki en büyük depremlerden birisi olduğunun vurgulanması ile birlikte, bu denli şiddetli bir depreme yönelik alınabilecek önlemlerin yetersizliğini vurgulamıştır. Üçüncü olarak, bu depremleri 1999 Marmara Depremi başta olmak üzere Türkiye tarihindeki diğer büyük depremlerle karşılaştırarak, mevcut siyasi iktidarın önceki iktidarlara nazaran depremin sonuçlarıyla daha etkili bir şekilde mücadele ettiğinin altını çizmiştir.

Birgün, deprem haberlerinde depremi kader olarak açıklayan ve bu depremlerin büyüklüğünü/şiddetini ön plana çıkartan bir söylem üretmemiştir. Tam aksine, yaptığı haberlerle “asrın felaketi” söylemini eleştirmiş, bu depremlerin yol açtığı yıkımın bilimsel yöntemlerle önlenebileceğine vurgu yapmıştır.

3. Depremde Sorumluluk ve İhmaller

Çalışma kapsamında değerlendirilen bu çerçevede gazetelerin depremle ilgili sorumluluk ve ihmalleri ele alan haber metinleri incelenmiştir. *Hürriyet*, sorumluluk ve ihmalleri işleyen haber metinlerinde tamamen sorumluluk ve ihmali bina yapım sürecini üstlenen müteahhitlerde görürken, *Sözcü* gazetesi bunların yanında kamu erkinin ihmal ve sorumluluklarını gündeme getiren haberlere yer vermiştir. Bu durum, gazetenin siyasi iktidar ile kurduğu ekonomik ve ideolojik ilişkilerin çerçeveleme sürecinde etkili olduğunu akla getirmektedir. Örneğin *Hürriyet*, 11 Şubat 2023 tarihli “O Müteahhit Kaçarken Yakalandı”, 13 Şubat 2023 tarihli “Doğru Yapınca Yıkılmıyor”, 16 Şubat 2023 tarihli “Bu Deprem Veli Göçer’leri” başlıklı haberlerinde sorumluluk ve ihmali salt müteahhitlerde görmüştür.

Buna karşılık *Sözcü*’nün 12 Şubat 2023’teki “Al Sana İmar Affı”, 13 Şubat 2023’teki “Erdoğan İmar Affını Böyle Müjdelemişti”, 20 Şubat 2023’teki “İnşaatı Rant Görenler Halka Mezar Dikti” baş-

lıklı haberlerini ilk sayfadan okuyucuyla buluşturmuştur. Her iki gazetenin siyasi iktidarla kurduğu ilişkilerin farklılığı, haber çerçeveleme sürecinde etkili olmuştur. *Hürriyet*, sorumluluğu öznelde arar ve bu konuda kamu erkinin sorumluluğu ile ilgili bir aylık süreçte herhangi bir haber yapmazken *Sözcü*, sürekli olarak deprem öncesi kamu erkinin imar affı, liyakatsiz bürokratlar ve inşaat-rant ilişkisini gündemine taşımıştır. Çalışmanın girişinde de belirtildiği gibi, çerçeveleme süreci ve haberin inşa süreci gazetelerin ekonomik, siyasi ve ideolojik tutumları tarafından belirlenmiş ve enformasyon bu süzgeçlerden geçirilerek haberleştirilmiştir.

Sabah gazetesi, bu depremlerin öncesinde ve sonrasında hükümet ve devlet kurumlarının görevlerini başarılı bir şekilde yerine getirdiğini vurgulayan bir yayın politikası izlemiştir: “Devlet Bütün Gücüyle Sahada” (8 Şubat 2023); “Yaralar sarılıyor: Yüzyılın felaketiyle sarsılan deprem bölgelerinde tüm gücüyle sahaya inen devlet, ilk andan itibaren vatandaşını yalnız bırakmadı” (10 Şubat 2023); “Kahramanmaraş’ta devlet 24 saat aralıksız çalışıyor” (17 Şubat 2023). Gazete, depremlerin ifadelerinden oluşturduğu haberlerinde de bu çerçeveyi güçlendirmiştir: “Devletimiz Bizi Unutmadı” (12 Şubat 2023); “Depremde: ‘Cumhurbaşkanımız Hepimize Güç Verdi’ (16 Şubat 2023); “Devlet Şimdiki Gibi Olsaydı Kızımı da Kolumu da Kaybetmezdim” [1999 Depremini yaşayan bir kadının ifadesi] (20 Şubat 2023).

Bunun yanında, *Sabah*, deprem sonucu oluşan can kayıpları konusunda müteahhitleri ve kolon kesen dükkân sahiplerini sorumlu tutmuştur: “Bir Kolon, 51 Can: Nizip’te 51 kişiye mezar olan Furkan Apartmanı’nın kolonlarının kesildiği belirlendi. Altında büyük bir mağaza bulunan 6 katlı apartmanın 2 mülk sahibi tutuklandı” (18 Şubat 2023). Ayrıca gazete, depremler öncesinde çeşitli kentlerde yürütülen kentsel dönüşüm projelerine karşı çıkan, mahkemeye başvurarak bu projeler hakkında yürütmeyi durdurma kararı aldırın siyasi partileri, dernekleri ve meslek kuruluşlarını, depremlerin sonuçları konusunda sorumlu olarak göstermiştir: 19 Şubat’ta “Dönüşüm karşıtları İskenderun’u yıktı” manşetiyle başlayan bu haber serisi şu manşetlerle devam etmiştir: “Her girişimi CHP engelledi (22 Şubat 2023); “Yıkım Kafası: depremin teh-

dit ettiği bütün şehirlerde kentsel dönüşümü durdurmak için yargıya koştular. Binlerce canın, eski ve güvensiz binalarda yitip gitmesine yol açtılar" (23 Şubat 2023); "İşte Kentsel İhanet Haritası" (24 Şubat 2023); "Dönüşüm Davaları Ölüme Davetiye" (26 Şubat 2023).

Birgün, depremler sonrası yayın döneminde, siyasi iktidarı ve resmî kurumları, depremlerin yarattığı insani sonuçlarla ilgili öncelikli olarak sorumlu ilan eden bir çizgi izlemiştir. İncelediğimiz bir aylık süreçte, gazetede kamu otoritelerinin sorumluluklarının ve ihmallerinin eleştirildiği haberlerin açık ara farkla yoğunlukta olduğu görülebilmektedir. Gazete, deprem öncesi gerekli denetimleri yapmadığı için, deprem sonrasında ise arama kurtarma ve yardım çalışmalarının olması gereken hız ve düzeyde hayata geçirmediği için merkezi hükümet başta olmak üzere resmî kurumları eleştirmiştir. Örneğin, depremin ertesi günü atılan "Göçükte Kaldık" manşetiyle, siyasi iktidarın, olası bir deprem konusunda uyarıda bulunan bilim insanlarını dinlemediği ve gerekli önlemleri almadığı belirtilmiştir. Bir sonraki günkü "Devlet Nerede?" manşeti ise depremin ardından arama kurtarma ve yardım çalışmalarının yetersizliğine ve yavaşlığına vurgu yapmıştır. *Birgün*'ün bu çerçevede dahilindeki bazı manşetleri şu şekildedir: "Göçükte Kaldık" (7 Şubat 2023); "Devlet Nerede?" (8 Şubat 2023); "Suçu Örtme Telaşı" (9 Şubat 2023); "İktidar çözüldü halk kenetlendi" (10 Şubat 2023); "Kızılay Konteyner Fabrikasını Kapatmış" (12 Şubat 2023); "Tepeden Tırnağa Yanlışlar Silsilesi" (14 Şubat 2023); "Hastane, Belediye, Okul: Devlet Çöktü" (19 Şubat 2023); "Asrın Rezaleti" (27 Şubat 2023).

4. Muhtemel Depremlere Karşı Alınması Gereken Önlemler

Afet haberciliğinin gazeteciliğe ve topluma en önemli katkılarından biri de muhtemel depremlere karşı alınacak önlemler konusunda kamu erkini ve toplumu uyarmak, hazırlıkları takip etmek ve bunları haberleştirmektir. Bu çerçevede içinde gazetelerin olası depremlere karşı alınacak önlemlere dair sunduğu haberler, çerçeveleme kuramı yaklaşımıyla irdelenmiştir. Bir önceki başlıkta olduğu gibi *Hürriyet*, alınacak önlemleri de bireyselleştirmiş, önlemleri ve sorumlulukları yurttaşı merkeze alarak açıklamıştır. Örneğin olası İstanbul depremine karşı gaze-

tenin haberleri, yurttaşların ikamet ettiği binayı sağlamlaştırma konusunda neler yapacağı ve deprem esnasında hayat kurtaran yöntemler gibi tamamen bireye odaklanmıştır. 22 Şubat 2023'teki "Bina Riskliyse Ne Yapmalı?", 23 Şubat 2023'teki "Hayat Kurtaran Altın Kurallar", 24 Şubat 2023'teki "Binamızı Nasıl Güçlendiririz?" başlıklı haberleri bu yaklaşımın sarıh örnekleridir. Gazete kamu erkini olası depremler karşısında alacağı önlemleri haberlere konu etmemiş, çerçeveleme esnasında bu konunun sadece bir boyutunu okurla paylaşmıştır. Dolayısıyla bu konudaki haberlerin önemli bir yanı eksik kalmış, depremi merkezine alan haberlerde kamu sorumluluğu işlenmemiştir.

Bu çerçevede az da olsa kamu erkini alacağı önlemleri işleyen haberlere *Sözcü*'de karşılaşılmıştır. Her ne kadar gazetecilik meslek ilkelere aykırı olsa da 26 Şubat 2023 tarihli "Ettiler İhanet Bekleniyor Felaket" başlıklı haber ve haberin "İstanbul olası depremde Allah'a Emanet" ifadesiyle kurulan üst başlığı, kamu erkini İstanbul'daki olası depremde dikey yapılaşmanın yaratacağı sorun hakkında uyarılmaktadır. Haber, dikey yapılaşmanın İstanbul'da devam ettiğini, vaziyetin olası depremde ağır sonuçlar doğuracağını, bunu önlemek adına bu yapılaşmadan vazgeçilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu haber, olası depreme karşı alınması gereken önlemler konusunda kamu erkini uyaran haberlere örnek teşkil etmektedir.

Sabah gazetesi, gelecekte olması muhtemel depremlere yönelik alınması gereken önlemleri konu alan çok az sayıda haber yapmıştır. Bu konu içerisinde değerlendirilebilecek az sayıda haberde ise, siyasi iktidarın bugüne dek gerçekleştirdiği projelerin, gelecekte olması muhtemel başka depremlere yönelik alınması gereken tedbirleri de barındırdığı, yani geçmişte yapılanların daha yaygın ve güçlü bir şekilde devam ettirilmesinin doğru olacağı vurgulanmıştır. Örneğin, 14 Şubat 2023 tarihli sayıda ilk sayfadan paylaşılan bir haberde, aynı zamanda büyük inşaat projeleri olan, şehir hastanelerinin bina sağlamlığı övülmüştür: "O Hastaneler Kaya Gibi: Sismik izolatörlü inşa edilen Adana Şehir ile Kahramanmaraş Necip Fazıl Şehir Hastanesi'nde depremde çizik bir olmadı". Bunun yanı sıra, siyasi partiler, dernekler ve meslek örgütleri tarafından muhalefetle karşılanan kentsel dönüşüm projelerinin devam ettirilmesi ve yaygınlaştırılması da,

olması muhtemel depremlere yönelik diğer bir tedbir olarak öne çıkartılmıştır: "Kentsel Dönüşüm Olmazsa Olmaz" (22 Şubat 2023).

Birgün gazetesi, gelecekteki olası depremlere yönelik alınması gereken önlemleri içeren haberlerinde siyasi iktidarın deprem öncesindeki uygulamalarının yanlış olduğunu iddia etmiş, önlemler konusunda öncelikle bilimin referans alınması gerektiğini vurgulamıştır: "Akla ve Bilime Kulak Verilsin: Meslek örgütleri yanlış politikaların ve plansızlığın felakete yol açtığını söyledi. TMMOB'ye göre hala gidilmeyen enkazlar var" (15 Şubat 2023); Olası Bir Felakete Karşı İstanbul Seyreltilmeli" (18 Şubat 2023). *Birgün*, bu tür haberlerde özellikle TMMOB'yi (Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği) referans almıştır. TMMOB tarafından yapılan birçok açıklama gazete tarafından haberleştirilmiştir.

Sonuç

Afet haberciliğini Türkiye medyasının yapısal sorunları bağlamında değerlendiren bu çalışmada, analiz kısmında haber çerçeveleme yöntemi kullanılmış ve bu bağlamda *Hürriyet*, *Sabah*, *Sözcü* ve *Birgün* gazeteleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda medyanın yapısal sorunları başlığında tartıştığımız medyanın sermaye ve siyasi iktidarla kurduğu ilişkiler, bu ilişkiler doğrultusunda medyanın siyasi iktidarla ideolojik bağı, gazetecilerin özlük hakları ve gelişen teknoloji ile birlikte gazetecilere dayatılan hız ve rekabet, afet haberciliğinin önündeki engelleri teşkil etmiştir. Buradan yola çıkarak 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin medyada yer alış biçiminin gazetecilik ve toplumun bilgi alma hakkı açısından sorunlu olduğu ortaya çıkmıştır.

Haber metinleri gerçekliğin sadece bir temsilini yansıtmakta, bu temsilde ise ideolojik, politik, ekonomik kaygılar belirleyici olmaktadır. Türkiye medyasının mevcut durumu, bu kaygıların neredeyse tamamını içererek şekilde biçimlenmiştir. Afetler gibi toplumun bilgiye en çok ihtiyacı olan durumlarda, medya mecraları yukarıda sıralanan kaygılar kapsamında haber metinlerini çerçevelemiştir. Siyasal iktidara ideolojik, politik ve ekonomik olarak oldukça yakın olan *Sabah* ve *Hürriyet* gazeteleri, afet haberciliğinden ziyade afet sonrası ortaya çıkan ağır tabloyu afetin bü-

yüklüğüne, bireysel olarak alınmayan önlemlere indirgemiş; kamu erkinin afet öncesi ve sonrasındaki ihmal ve sorumluluklarını haber metinlerinde işlememiştir. Her iki gazetede de depremi dramatikleştiren çerçeveler fazlasıyla yer almıştır. Özellikle *Sabah* ve ardından *Hürriyet*, depremi kader olarak sunan *asrın felaketi* ya da *yüzyılın felaketi* söylemini haberlerinde kullanmış, depreme kamu bürokrasisinin depremin ardından kullandığı benzer ifadeleri ilk sayfaya taşımıştır.

Bunlardan farklı olarak ulusal bir yayın anlayışına sahip ve iktidarın politikalarına mesafeli *Sözcü* gazetesi, kamu erkinin afet öncesi ve sonrasındaki sorumluluklarını okuyucularıyla paylaşırken, kullandığı başlık ve haber metinlerinde gazetecilik meslek ilkelerine aykırı yayınlar yapmıştır. Siyasal iktidarın ve ona yakın yayın yapan medya kuruluşlarının depremi kader olarak sunan çabasına karşılık *Sözcü*, birçok haberinde bu durumu tersine çeviren haberlere ilk sayfada yer vermiştir.

Türkiye'de sol-sosyalist bir çizgide yayın hayatına devam eden *Birgün*'de ise, deprem sonrası oluşan büyük yıkımın sorumluluğunu kamu erkinde arayan ve bunu haberleştiren yayınlarla karşılaşmıştır. Dramatikleştirmenin diğer gazetelerle mukayese edildiğinde oldukça az olduğu, *Birgün* haberlerinde dikkat çeken bir diğer unsurdur. Olası depremlere dair alınması gereken önlemler konusunda da *Birgün*, kamu erkinin sorumluluğunu hatırlatmış ve hazırlıkların bilimsel referanslar doğrultusunda yapılmasını işleyen haberlere yer vermiştir. Gazete, afet haberciliğinin gereklerini yerine getirme konusunda diğer yayın organları ile mukayese edildiğinde afet haberciliğine daha çok yaklaşmıştır.

Gazeteler arasındaki bu yayın farklılığının temelini medyanın yapısal sorunlarında aranması gerektiğini yukarıda belirtmiştik. Bunun dışında medya alanında da gözlemlenen kutuplaşma, gazetecilik mesleğinin ve haber üretim sürecinin her şeyden evvel bağlı ya da yakın bulunan siyasi alana göre konumlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca gazetelerin artan ekonomik maliyetleri öne sürerek bünyesinde afet haberciliği konusunda deneyimli gazeteci barındırmaması da yapısal sorunlara dahil edilebilir niteliktedir.

Haber çerçevelerini oluşturan en önemli nüanslardan biri de medya alanının -siyasal alandakine paralel şekilde- kutuplaşan atmosferidir. Tüm bu olgular, hem gazetelerin mülkiyet ve kontrol ilişkilerine bağlı olarak haber içeriklerini hem de toplumun doğru bilgi alma hakkını zedeleyen süreçleri oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında sonuca dahil edilecek bir diğer nokta, medyanın diğer alanlarla kurduğu ilişkinin gazetecilik meslek ilkelerine ve pratiklerine verdiği zarardır. Hem medya alanının tecimsel kaygılarla kamusal yararı geri plana atması hem de gazetecilerin çalıştıkları mecraların yayın çizgisi kapsamındaki haberleştirme pratikleri, mesleki ilkeleri zedelemektedir. Daha fazla reyting/tirajın önemsenmesi, gazetecilerin deprem haberlerini sansasyon, dramatik ve magazinsel bir içerikle oluşturmalarına neden olurken, gazeteciler arasındaki rekabet ve hız olgusu da doğru ve güncel bilginin topluma ulaşmasını engellemektedir. Haberciliğin insan hassasiyetini koruyan, acılara saygı duyan, mahremiyeti önceleyen ilkeleri maalesef göz ardı edilmiştir.

Afet haberciliğinin pratiklere yansımalarının en önemli koşullarından birinin, mevcut medya, sermaye, iktidar ilişkilerinin dönüştürülmesinden geçmektedir. Medya mecraları ve gazeteciler, sermayeden ve siyasal iktidardan bağımsızlaşarak kamunun haber alma hakkını sağlayacak haber iklimine kavuşacaktır. Ayrıca, afet halihazırdaki koşulları, gazetecilerin alanda çalışmasını da zorlaştırmaktadır. Gazetecilerin, güvenli ve örgütlü çalışması, sahada birbirleriyle dayanışmayı yükseltecek zemin, rekabetin ve hız dayatmasının geçersiz olduğu bir habitatta sağlanabilir. Mevcut haliyle birçok yapısal sorunu barındıran Türkiye medyasının afet haberciliği yapması mümkün gözükmemektedir. Bu habercilik pratiği ancak medya alanında bütünsel bir dönüşümün sağlanmasıyla gerçekleşebilecektir.

Makalenin, afet haberciliği kapsamında hazırlanacak çalışmalara bu yaklaşımıyla katkı sunacağı, afet haberciliğine bütüncül bir perspektiften bakma olanağı yaratacağı düşünülmektedir. Bu anlamıyla çalışma, diğer ülkelerdeki afet haberciliği pratikleri konu-

sunda yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar için de önemli bir kaynak niteliği taşıyacaktır.

Extended Abstract

Disaster journalism provides the public's need for information, especially in times of disaster. This is a journalistic practice that prevents disasters from causing more damage. However, in Turkey and around the world, disaster journalism is associated only with post-disaster news. But disaster journalism is a case that covers pre-disaster, during and after the disaster. Journalists and news media, especially pre-disaster journalism, can stimulate the public and government leaders about disaster preparedness. Journalists can report on earthquake preparations and monitor them for the public good. Thus, disaster journalism can ensure that disasters are avoided with less damage. News media and journalists specialized in disaster reporting can identify those responsible and negligent for the devastation caused by disasters. Good journalism is needed for this. However, this journalistic practice cannot be considered independent from the media, capital and political powers. Journalists work within and are shaped by these structural relations. From this perspective, journalism and disaster journalism should be evaluated in a more comprehensive framework. This evaluation has to examine the structural problems of the media. Good journalism and disaster journalism can both be realized in an institution free of structural problems.

In Turkey, unfortunately, Turkey's structural problems are the most important obstacle to both good journalism and disaster reporting. Indeed, the February 6, 2023 Kahramanmaraş earthquakes confronted society with this situation. The structural problems of the Turkish media prevented the earthquake from being reported and accurate information conveyed. *Sabah*, *Hürriyet*, *Sözcü* and *Birgün* newspapers examined within the scope of the study covered the earthquake. However, this reporting is not disaster journalism. Among the newspapers, only *Birgün* partially complied with the criteria for disaster journalism. *Sabah* and *Hürriyet* newspapers, on the other hand, only gave voice to the government. This is due to the economic and ideo-

logical closeness of both newspapers to the government. *Sözcü* newspaper, which has a nationalist editorial policy, has also published articles that do not conform to the perspective of disaster journalism. Moreover, the headlines and spots used by the newspaper in its news reports do not comply with the professional and ethical principles of journalism.

The reason for this result may be the crisis in journalism in Turkey and the world. As a matter of fact, disaster journalism contains the characteristics of good journalism. However, social conditions are not suitable for being a good journalist in our country. Journalists make news by taking into consideration the ownership structure of media organizations, and self-censorship becomes more common due to the government's pressure on the media. In addition, the flexible and precarious working conditions of newspapers make both good journalism and disaster journalism impossible.

For this reason, newspapers often dramatized earthquake news. They reduced the responsibility for the heavy consequences of the earthquake to individuals. They did not include news of importance for possible earthquakes. It did not include news of importance for possible earthquakes. These facts reveal that disaster journalism is not practiced in Turkey. It is necessary to remove the structural problems of the media for disaster journalism. In addition, the media must break its ties with capital and power. Journalists should have guaranteed and organized working conditions and solidarity with each other in the field. News should only be reported for the public to get information, journalists should not have other interests. Structural problems are the main reason why news texts have dramatic, magazine and sensational content. This situation leads to the ignoring of the public's right to information in earthquake news. 2023 Kahramanmaraş earthquakes were reported in the media with unqualified news. Journalism is a job that protects the public good against political and economic power centers and monitors these power centers on public behalf. Therefore, journalism is very important to avoid similar suffering in the future. As we

have said previously, in order for journalism to be able to fulfill its duty of public responsibility, it must be independent from political and economic power centers. It is important for the future of this profession and the society that the media field is reshaped in a public interest-oriented manner. Only then will journalism and disaster reporting fulfill its duty of public responsibility.

Kaynaklar

- Adaklı, Gülseren (2009). "2002-2008 Türk Medyasında AKP Etkisi" (içinde) *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu* (ed.) Uzgel, İlhan ve Duru Bülent. Phoenix Yayınevi: Ankara.
- Adaklı, Gülseren (2010). "Neoliberalizm ve Medya: Dünyada ve Türkiye'de Medya Endüstrisinin Dönüşümü" *Mülkiye Dergisi*. (34). 269: 67-84.
- Afet Haberciliği Kılavuzu (2023). Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi: Ankara. <http://www.ilef.ankara.edu.tr/2023/07/26/afet-haberciligi-kilavuzu/> Erişim Tarihi: 10.11.2023.
- Afet Haberciliği Rehberi (2023). Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi. https://medyaokuryazari.org/wp-content/uploads/2023/02/Afet_Haberciligi_Rehberi.pdf Erişim Tarihi: 10.12.2023.
- Alankuş, Sevda (2016). *Barış Gazeteciliği El Kitabı*. IPS İletişim Vakfı Yayınları: İstanbul.
- Ayan, Vahdet Mesut (2019). *AKP Devrinde Medya Âlemi*. Yordam Kitap: Ankara.
- Dedeoğlu, Necati (1999). "Doğal Afetlerde Genel Yaklaşım" *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi* (8). 9. Türk Tabipleri Birliği Yayınları. <https://www.ttb.org.tr/STED/sted0999/st09992.html> Erişim tarihi: 1.11.2023.
- Dursun, Çiler (2005). "Haber ve Habercilik/Gazetecilik Üzerine Düşünmek" (içinde) *Habercinin El Kitabı: Habercilik ve Gazetecilik*. (der.) Alankuş, Sevda. IPS İletişim Vakfı Yayınları: İstanbul.
- Fide, Ece Baykal (2022). Turkish Newspapers Wildfire Coverage During the Summer of 2021, *Kent Akademisi*, Cilt:15, Sayı:4, 2110-2127
- Entman, M. Robert (1993). "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm" *Journal Of Communication* 43 (4): pp. 51-58.
- Entman, M. Robert (2006). "Framing U.S. Coverage of International News: Contrast in Narratives of the KAL and Iran Air Inci-

- dents". Journal of Communication. 41 (4): pp 6-27. Erişim Tarihi: 1.09.2023.
- Kaya, Funda (2020). Bir Felaketin Görsel Ekonomisine Dair: Van Depremi'ne Ait Bir Fotoğrafın İzinde, *Kültür ve İletişim*, Sayı:45, 165-184
- Gemici, Çağdaş (2018). "Gelenekselden Dijitale Haber Üretim Sürecinde Gazetecinin Zaman ve Mekân Deneyimindeki Dönüşümü" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Houston, J. Brian. Schraedley, Megan. Worley, Mary. Reed, Katherine and Saidi, Janet (2019). "Disaster journalism: fostering citizen and community disaster mitigation, preparedness, response, recovery, and resilience across the disaster cycle" *Disasters*, 43(3): pp. 591–611.
- İrvan, Süleyman (2020). "Önleyici gazeteciliğe ihtiyaç var" <https://t24.com.tr/yazarlar/suleyman-irvan/onleyici-gazetecilige-ih-tiyac-var,25845>
- Kaderoğlu Bulut, Çağrı (2019). *Sınıfın Sınırında Gazeteciler ve Proleterleşme*. NotaBene Yayınları: İstanbul.
- Kaya, Raşit (2016). *İktidar Yumağı: Medya, Sermaye, Devlet*. İmge Kitabevi: Ankara
- Keten, E. T. (2015). Neoliberal hegemonya döneminde medyada emek ve sendikal örgütlenme, *Neoliberal Muhafazakâr Medya*, der. U. Uraz Aydın, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 225-251
- Koç Akgül, Selma (2017). Olağanüstü Durumlar, İletişim ve Habercilik Yaklaşımları, TRT Akademi, Cilt 2, Sayı: 3, 6-47, 2017
- Koç, Selma (2006). "1923-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Yaşanan Doğal Afetlere İlişkin Türk Basınında Haber Yapılanması ve Afet Söylemleri", *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*, Sayı: 8, 84-115
- Kolukırık, Suat ve Tuna, Meyrem (2009). Türk Medyasında Deprem Algısı: Marmara Depremi Örneği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:8, Sayı: 28, 286-298
- Kurban, Dilek ve Sözeri, Ceren (2012). *İktidarın Çarkında Medya: Türkiye'de Medya Bağımsızlığı ve Özgürlüğü Önündeki Siyasi, Yasal ve Ekonomik Engeller*. TESEV Yayınları: İstanbul, pp. 591–611.
- Sönmez, Mustafa (1996). "Türk Medya Sektöründe Yoğunlaşma ve Sonuçları" *Birikim Dergisi* Sayı: 92. ss: 76-86.
- Sönmez, Mustafa (2014). "Dünden Bugüne Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası" (içinde) *Medya ve İktidar: Hegemonya, Statüko, Direniş*. Evrensel Basım Yayın: İstanbul.
- Sözeri, Ceren ve Güney, Zeynep (2011). *Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası: Sektör Analizi*. TESEV Yayınları: İstanbul.
- Sreedharan, Chindu. Thorsen, Einar ve Sharma, Nirjana (2019). *Disaster Journalism: Building Media Resilience in Nepal*. Bourne-mouth University: Poole.
- TGS, (2023). *Türkiye'de Gazetecilik: Algı ve Profil Araştırması*. Türkiye Gazeteciler Sendikası Yayınları: İstanbul.
- Türk Tabipleri Birliği, (2023). "13 Ekim Uluslararası Afet Risklerinin Azaltılması Günü Vesilesiyle Hatırlatıyoruz: Afet Önleyici Çalışmalar Meslek Örgütleriyle Birlikte Yürütülmelidir" https://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Gid=31b11698-69c9-11ee-845f-ed4e-bcc7b121 Erişim Tarihi: 15.10.2023.